

กระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอด พัฒนา การทอผ้าไทยพวน:

กรณีศึกษา จังหวัดนครนายก

The learning process for the inheritance and development of Thai Phuan weaving: A case study in Nakhon Nayok Province

¹ศุภกิจ สุขประเสริฐ และ²ปัทมา เจริญพร

¹Supakit Sukprasert and²Pattama Charoenporn

^{1,2}สาขาวิชาระบบสารสนเทศ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

^{1,2}Department of Information System, Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Thanyaburi

¹Corresponding Author. Email: supmut@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยพวนในเรื่องการทอผ้าไทยพวน และเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอด พัฒนา และต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวนของอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก โดยจัดเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประชากรชาวไทยพวนที่อาศัยอยู่ที่ จ.นครนายก จำนวน 400 คนโดยและผู้ชำนาญในการทอผ้าไทยพวน จำนวนไม่น้อยกว่า 5 คน ส่วนการวิเคราะห์ผลการวิจัยนั้น ใช้วิธีเชิงพรรณนาในการอธิบายผลการวิจัยที่เกิดขึ้น ผลการวิจัยพบว่า การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไทยพวนของชุมชนปากพลี เริ่มตั้งแต่สมัย ปู่ ย่า ตา ยาย ของชุมชนคนไทยพวนบ้านใหม่โดยมีหลักฐานการใช้เครื่องมือที่หลงเหลืออยู่ ต่อมาได้มีการใช้พื้นที่วัดฝั่งคลองเป็นที่ฝึกสอนโดยได้รับงบประมาณจาก กศน. อ.ปากพลี ร่วมกับศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดนครนายก มีสมาชิกมาเรียนที่วัดฝั่งคลอง ประมาณ 25 คน ปัญหาของการสืบทอดการเรียนรู้การทอผ้าไทยพวนนั้น เนื่องจากกลุ่มผู้สืบทอดเป็นผู้สูงอายุจึงทำให้การถ่ายทอดไปยังกลุ่มเยาวชนยังไม่ได้เท่าที่ควร อีกทั้งยังขาดผู้สืบทอดที่เป็นกลุ่มเยาวชน ขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ทำให้ยากต่อการสืบทอดมรดกการทอผ้าไทยพวน จากผลการวิจัยพบว่า การศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดพัฒนาคุณค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวนของอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง โดยการสร้างศูนย์ได้รับการสนับสนุนจากจังหวัดนครนายก และมีการส่งเสริมการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของคนพวนในพื้นที่ของนครนายกเอาไว้ อีกทั้งยังมีการสร้างพิพิธภัณฑ์โดยมีพื้นที่จัดแสดงห้องประชุม และมุมห้องสมุด ซึ่งเปิดให้ประชาชนที่สนใจเข้ามาศึกษาค้นคว้า และการนำเสนอถึงวิถีชีวิตของไทยพวนตั้งแต่ การสร้างบ้าน ที่อยู่อาศัย(อยู่ดี) , การทำมาหากิน อาหาร (กินดี) , การละเล่น เป็นต้น

คำสำคัญ: กระบวนการเรียนรู้; ผ้าไทยพวน; การทอผ้า; ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

This research aimed to study on the local wisdom knowledge of Thai Phuan community on Thai Phuan weaving and to study on the learning process for the inheritance, development, and extending the cultural values of Thai Phuan fabric weaving in Pak Phli district, Nakhon Nayok province. This was a qualitative research. Data were collected from 400 samples among Thai Phuan population who resided in Nakhon Nayok province and at least 5 specialists on Thai Phuan fabric weaving. Results analysis used descriptive method to explain the obtained results. Results showed that the inheritance of local Thai Phuan fabric weaving wisdom in Pak Phli community had begun since the grandparent era of those Thai Phuan Baan Mai as evidenced from the remaining of old tools. Next, the area of Phang–klong temple was used as the place for practicing, funded by Pak Phli district together with Workforce skills development center of Nakhon Nayok Province. At Phang–klong temple, there were about 25 members who joined the practice learning. The problem from the learning and inheritance of Thai Phuan fabric weaving was that the successor group was the elderly, thus knowledge transferring to the group of youth was not well enough. Moreover, they also lacked of young successor and rare support from the governmental units; therefore, Thai Phuan fabric weaving inheritance was uneasy. On the part of research into the learning process for the inheritance, development the cultural values of Thai Phuan fabric weaving in Pak Phli district, Nakhon Nayok Province, it was shown from the results that there was the establishment of Phang–klong temple Chalermracha cultural center. The construction received the support from Nakhon Nayok Province, as well as there was the promoting for Phuan people cultural and traditional inheritance in Nakhon Nayok area. In addition, the museum had been built with the area for exhibition and library corner opened for people who interested to come to study and research. The museum presented the Thai Phuan’s way of life of from house building, living (well), making a living, and playing, etc.

Keywords: learning process; Thai Phuan fabric weaving; weaving; local wisdom knowledge

บทนำ

ในปัจจุบันพบว่า ค่านิยมของคนไทยต่อผ้าไทยมีค่อนข้างมากขึ้น ผ้าไทยถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของคนไทย จากรายงานของสารคดี สุวรรณสถิต (2550) ได้กล่าวถึงประวัติผ้าไทย 4 ภาค โดยในแต่ละภาคจะมีรูปแบบ ลวดลาย และสีสันทัน ซึ่งมีเสน่ห์และความงดงามที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ตามความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยกรรมวิธีทำให้เกิดลวดลายในผ้าไทยแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ลวดลายจากกรรมวิธีการทอ เช่น จก ยก ชิด ชัด ส่วนการจำแนกผ้าไทยตามกรรมวิธีเทคนิคการทอสามารถจำแนกได้โดยดังนี้ 1) การทอขัด 2) มัดหมี่ 3) จก 4) ชิด 5) ยก และ 6) การควบเส้น เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงเอกลักษณ์ผ้าทอของภาคกลาง ส่วนมากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามถิ่นต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ไทพวน กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ การทอผ้าไทยของภาคกลางที่ถือว่า

ได้รับความนิยมจากผู้ใช้คือ ผ้าชิ้นดินจกบ้านหาดเลี้ยวลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นที่สืบทอดมาแต่โบราณ โดยเป็นการทอของชาวไทยพวน ลักษณะชิ้นดินจกชาวไทยพวนบ้านหาดเลี้ยวมีรูปแบบคล้ายกับชิ้นดินจกของกลุ่มชนเชื้อสายไทยพวนในท้องถิ่นอื่น ชาวพวน หรือไทยพวนอพยพมาแต่ละครั้งจะกระจายไปอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น สุพรรณบุรี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี ลพบุรี ราชบุรี สุโขทัย ฉะเชิงเทรา เป็นต้น

จังหวัดนครนายกถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชาวพวนอาศัยอยู่ค่อนข้างมาก และมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชาวไทยพวนอยู่หลายอย่างด้วยกัน การทอผ้าไทยพวนถือเป็นอีกหนึ่งวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์ไว้ เนื่องจากประเพณีการทอผ้าพื้นเมืองของไทยมีที่มามากหลาย ล้วนแล้วแต่ถิ่นฐานกำเนิดของกลุ่มชน การอพยพโยกย้าย การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ลักษณะการทอผ้าก็ได้รับอิทธิพลมาจากสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นลีนี่ที่นำมาย้อมผ้า เส้นด้าย เส้นไหมที่ใช้ทอ รูปแบบและรูปทรงของผืนผ้า อันนำมาซึ่งวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยในแต่ละยุคสมัย ผ้าไทยที่เราสวมใส่กันในปัจจุบันจึงมีรูปแบบต่าง ๆ กันไป ทั้งผ้าเก่าและผ้าทอใหม่ในรูปแบบและลวดลายดั้งเดิม รวมไปถึงมีการออกแบบประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย แม้สังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไป ผ้าไทยก็ยังคงอยู่ในความนิยมของคนไทยไม่ใช่น้อย ในปัจจุบันค่านิยมผ้าไทยนั้นไม่เพียงแต่ เฉพาะกลุ่มสังคมชั้นสูงหรือในหมู่ชาวบ้านเท่านั้น ปัจจุบันโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร คนทำงานส่วนมากยังนิยมนำผ้าไทยมาตัดเย็บเสื้อผ้ามาประยุกต์ ตกแต่งบ้านเรือน เช่น ผ้าฝ้าย ผ้าไหม น่าจะเป็นที่ความคงทน สวยงาม และราคาไม่แพง แต่เนื่องจากการถ่ายทอดความรู้ทางการทอผ้าไทยนั้นเริ่มลดน้อยลงตามตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป การใช้วิธีสอนแบบดั้งเดิม นั่นคือการดูลายต่างๆในผืนผาเก่าที่และทำตามนั้น ค่อนข้างยากสำหรับเยาวชนในปัจจุบัน ดังนั้นอุดม สมพร (2550) ได้เสนอวิธีสอนทอระบบ HAND-HI-TECH นั่นคือใช้ระบบคอมพิวเตอร์ ช่วยการออกแบบลายผาจากทำให้ง่ายต่อการเรียนรู้มากขึ้น

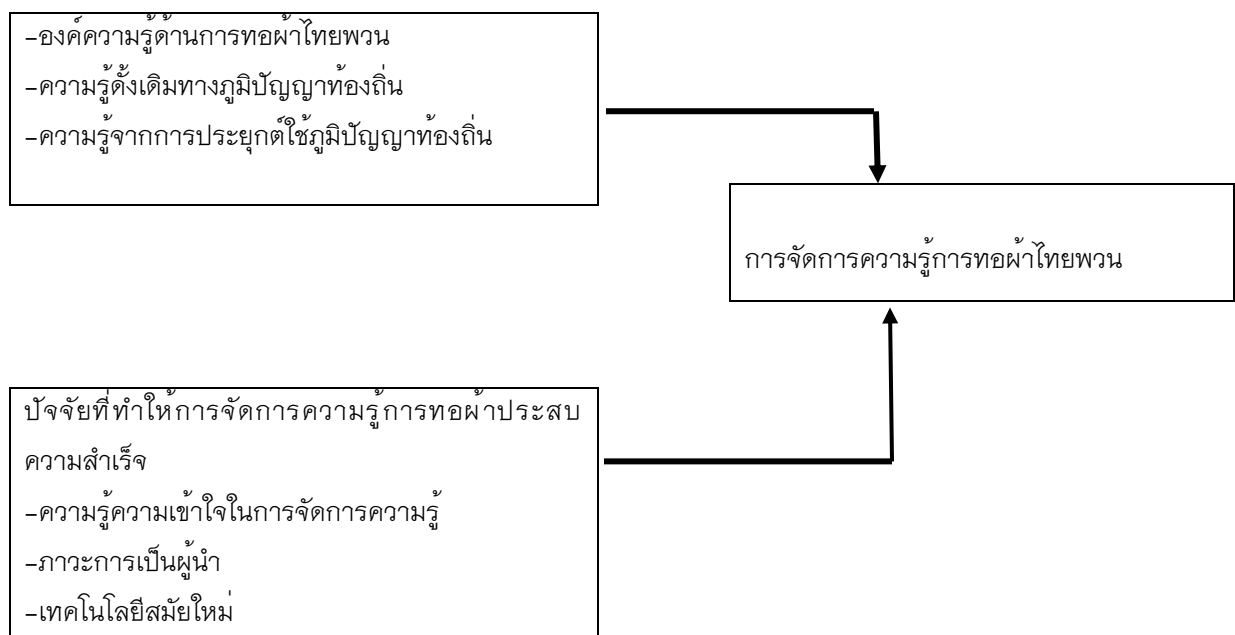
ดังนั้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์และการสืบทอด พัฒนาคุณค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวนผู้วิจัย จึงได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ที่ควรส่งเสริมเพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ โดยในงานวิจัยนี้จะนำเสนอกระบวนการจัดการความรู้และการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชาวไทยพวน แนวทางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้า เพื่อให้ผู้ที่สนใจถ่ายทอดการเรียนรู้และยังสามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลเพื่อถ่ายทอดต่อไปยังเยาวชนรุ่นต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยพวนในเรื่องการทอผ้าไทยพวน จังหวัดนครนายก

2. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ในการสืบทอด พัฒนาคุณค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวน ของอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรต้นประกอบด้วย องค์ความรู้ทางด้านการทอผ้าไทยพวน และปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้การทอผ้าประสบความสำเร็จ โดยมีรายละเอียดดังนี้

องค์ความรู้ทางด้านการทอผ้าไทยพวน ประกอบด้วย

1. ความหมายของความรู้ดั้งเดิมทางภูมิปัญญาท้องถิ่น อ้างอิงจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(กองวิชาการและแผนงาน,2564) หมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นจากประสบการณ์ของ ชีวิต สังคม และสภาพแวดล้อมที่ต่างกันและถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม

2. ความหมายของความรู้จากการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การถ่ายทอด ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเด็กและผู้ใหญ่ ให้สามารถประยุกต์ใช้ให้กลายเป็นเทคโนโลยีหรือวิธีการ รูปแบบใหม่ที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มคุณภาพโดยไม่ทำลายคุณค่าเดิมของวัฒนธรรมนั้นๆ

3. ปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้การทอผ้าประสบความสำเร็จ (ปาริชาติ คุณปลื้ม,2559) ประกอบด้วย 3 ปัจจัยคือ ความรู้ ความเข้าใจในการจัดการความรู้ ภาวะการณเป็นผู้นำ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตัวแปรตาม ประกอบด้วย การจัดการความรู้การทอผ้าไทย(พนารัตน์ เดชกุลทอง,2560) ประกอบด้วย การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปใช้

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บข้อมูลบริเวณ อ.ปากพลี จ.นครนายก ขอบเขตด้านประชากร แบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ

1. ประชากรชาวไทยพวนที่อาศัยอยู่ที่ จ.นครนายก จำนวน 400 คนโดย ประชากรที่นำมาสุ่มนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์คือ ประชากรชาวไทยพวนที่อาศัยอยู่ จ.นครนายก ไม่น้อยกว่า 20 ปี และจะต้องมีความรู้ ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชนชาวไทยพวนได้

2. ผู้ชำนาญในการทอผ้าไทยพวน ที่อาศัยอยู่ที่ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จ.นครนายก จำนวนไม่น้อยกว่า 5 คน โดย ประชากรที่นำมาสุ่มนั้นจะต้องมียุทธศาสตร์คือ เป็นผู้มีความชำนาญในการ ทอผ้าไทยพวนไม่น้อยกว่า 20 ปี เป็นผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้าไทยพวนเป็นอย่างดี และอาจจะเป็น ผู้ที่ได้รับรางวัลเกี่ยวกับการทอผ้าไทยพวน เป็นผู้ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดการทอผ้าไทยพวน

พื้นที่ในการเก็บข้อมูลคือ จังหวัดนครนายก ได้แก่กลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่

การเก็บข้อมูล

ในขั้นตอนการเก็บข้อมูลนี้มีขั้นตอนในการเก็บข้อมูลดังนี้

1.การศึกษาจากเอกสาร โดยผู้วิจัยจะทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชาวไทยพวน จังหวัดนครนายก และรวบรวมข้อมูลแหล่งวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ศึกษา โดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.การศึกษาภาคสนาม ประกอบด้วย

2.1. การสำรวจข้อมูลบริบท กระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอด พัฒนา และต่อยอด คุณค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวนของอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก โดยใช้วิธีการสำรวจชุมชน

ซึ่งจะมีเครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถามซึ่งจะประกอบด้วย คำถามปลายปิดและคำถามปลายเปิด

2.2. การสัมภาษณ์ การสอบถามและแลกเปลี่ยนความรู้และข้อคิดเห็นจาก ประชากรชาวไทยพวน ผู้มีความรู้เรื่องการทอผ้าไทยพวน ผู้นำชุมชนต่างๆ พร้อมทั้งมีการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

2.3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เช่น การเข้าไปเรียนรู้ขั้นตอนการทอผ้า พร้อมทั้งการสัมภาษณ์

2.4. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ใช้กับการสังเกตเพื่อประเมินศักยภาพของแหล่งวัฒนธรรม

3. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม

วิเคราะห์ข้อมูลบริบทชุมชน กระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอด พัฒนา และต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวนของอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก โดยในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นแบ่งออกเป็น 2 กรณีคือ

3.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานที่เกี่ยวข้อง เปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ เพื่อให้ทราบถึงบริบทชุมชน กระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอด พัฒนา และต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวนของอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

3.2 วิเคราะห์ข้อมูลในส่วนของคุณลักษณะเกี่ยวกับแนวทางในการนำภูมิปัญญาการทอผ้าไทยพวนผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์มาพัฒนาเป็นสินค้าวัฒนธรรม เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาสู่เยาวชน และช่วยในการเพิ่มรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น

4. นำเสนอข้อมูลเบื้องต้นทั้งหมดต่อผู้นำชุมชนและผู้มีความรู้เกี่ยวกับความชำนาญในการทอผ้า เพื่อทำการตรวจสอบข้อมูลก่อนนำไปสร้างสื่ออิเล็กทรอนิกส์

5. นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจัดทำสื่ออิเล็กทรอนิกส์

6. ร่วมกับผู้นำชุมชนเพื่อทำการเผยแพร่ความรู้และนำเสนอสื่ออิเล็กทรอนิกส์

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

สำหรับงานวิจัยนี้ใช้แบบสอบถามเพื่อทำการเก็บข้อมูลโดยมีหัวข้อดังนี้

1. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ตามประเด็นที่กำหนดไว้ทั้งหมด 7 ขั้นตอน (ชมพู่ เนินหาดและคณะ, 2561) และปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้

2. แบบสังเกตแบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อสังเกตภาพรวมการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ เช่น ลักษณะของผู้นำกลุ่ม การแก้ไขปัญหา การเรียนรู้ภายในกลุ่ม เป็นต้น

3. แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ที่มีต่อรูปแบบการจัดการความรู้ โดยจัดเป็นแบบฟอร์มการบันทึกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แบบสัมภาษณ์ที่ทำขึ้นมีประเด็นที่สำคัญทั้งหมด 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. บริบทของชุมชน
2. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน
3. สภาพการดำเนินงานตามรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวน ประกอบด้วย

- 1) ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวน
- 2) กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวน
- 3) ปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนประสบความสำเร็จ
- 4) การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนที่เหมาะสม

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 แบบด้วยกันคือ

แบบสอบถามที่ 1 สร้างขึ้นเพื่อใช้สอบถามกับกลุ่มชาวไทยพวน โดยประกอบด้วย 4 ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนที่ 1 เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับบริบทของชาวไทยพวน ส่วนที่ 3 เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอด พัฒนาคุณค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวนของอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก วัฒนธรรมของชาวไทยพวนเป็นต้น ส่วนที่ 4 ส่วนเสนอแนะ

แบบสอบถามที่ 2 สร้างขึ้นเพื่อใช้สอบถามกับกลุ่มผู้ชำนาญ/ผู้นำชุมชน โดยประกอบด้วย 4 ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนที่ 1 เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 ขั้นตอนในการเรียนรู้ในการสืบทอด พัฒนาคุณค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวนของอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ที่เคยมีมาก่อน ส่วนที่ 3 เป็นผลที่ได้จากการทอผ้าไทยพวนของคนในชุมชนที่ผ่านมา ส่วนที่ 4 ส่วนเสนอแนะ

แนวทางการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview)

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือตัวแทนสมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป้าหมาย โดยทำการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเป็นรายกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีลักษณะการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม ดังนี้

1. แจกวัสดุประสงค์ของการจัดกิจกรรม แจงรูปแบบและเป้าหมายในการจัดกิจกรรม โดยอธิบายกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจตรงกัน และมีการตั้งประเด็นในการศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ในการทอผ้าไทยพวน

2. กำหนดประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ โดยจะเน้นหลักในด้านปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนประสบความสำเร็จ ทั้ง 3 ประเด็น (ปาริชาติ คุณปลื้ม และรัตยา ไสววรรณปรีชา. (2559) ได้แก่

- 2.1. ความรู้ ความเข้าใจในการจัดการความรู้
- 2.2. ภาวะผู้นำ
- 2.3. เทคโนโลยีสมัยใหม่

3. ดำเนินการแลกเปลี่ยนความรู้ เสนอความคิดเห็นในแต่ละประเด็น โดยผู้ศึกษาคอยกระตุ้นให้มีการเสนอความคิดเห็นในกลุ่มอย่างต่อเนื่อง

4. นำประเด็นในการศึกษามาร่วมกันสรุปเป็นกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนของกลุ่มและที่มีผลต่อการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวน

5. การสรุปผลการจัดกิจกรรมกลุ่มและกล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยพวนในเรื่องการทอผ้าไทยพวน จังหวัดนครนายก และเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอด พัฒนาคุณค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวนของอำเภopakพลี จังหวัดนครนายก สำหรับในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจต่อสภาพทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความรู้ทางภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการเรียนรู้ และสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อตอบคำถามการวิจัย (research question) เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้การพัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไทยพวนของชาวบ้านไทยพวนว่าเป็นอย่างไรร โดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) Neuman, W. L. (2006) มาใช้ดำเนินงานวิจัย โดยผลการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1. เพื่อศึกษาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทยพวนในเรื่องการทอผ้าไทยพวน จังหวัดนครนายก โดยผลการวิจัยพบว่า การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไทยพวนนั้น สำหรับชุมชนปากพลี ผู้วิจัยศึกษาจากการสุ่มแบบ snow-ball โดยเลือกเข้าสอบถามกับกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ ประชานกลุ่มสตรี ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดนครนายกและอีกทั้งยังเป็นศูนย์การเรียนรู้กลุ่มอาชีพผ้าทอพื้นบ้านไทยพวน พบว่า ตำนานผ้าของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่เริ่มตั้งแต่สมัย ปู่ ย่า ตายาย ของชุมชนคนไทยพวนบ้านใหม่แห่งนี้ได้มีการประกอบการทอผ้าใช้มาก่อน โดยได้หลักฐานจากเครื่องมือเครื่องใช้เก่าๆที่หลงเหลืออยู่ เช่น กี่ทอผ้า ที่ปั่นด้าย จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจให้มีการฟื้นฟู ภูมิปัญญาเก่าให้กลับมาอีกครั้ง จากนั้นทางชุมชนได้มีมติให้ คุณสุนันท์

วัฒนธรรมไทย เป็นประธานกลุ่ม โดยได้ใช้พื้นที่วัดฝั่งคลองเป็นที่ฝึกสอนโดยได้รับงบประมาณจาก กศน. อ.ปากพลี ร่วมกับศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดนครนายก ปัญหาของการสืบทอดการเรียนรู้การทอผ้าไทยพวนนั้น เนื่องจากกลุ่มผู้สืบทอดเป็นผู้สูงอายุจึงทำให้การถ่ายทอดไปยังกลุ่มเยาวชนยังไม่ดีเท่าที่ควร อีกทั้งยังขาดผู้สืบทอดที่เป็นกลุ่มเยาวชน ขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ทำให้ยากต่อการสืบทอดมรดกการทอผ้าไทยพวน

2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอด วัฒนธรรมค่าทางวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวนของอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก จากผลการสอบถามไปยังกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมทอผ้าไทยพวนบ้านใหม่ ได้ทราบว่า มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง โดยการสร้างศูนย์เกิดมาจากจังหวัดนครนายก โดยในปัจจุบันพบว่าวิถีชีวิตพื้นบ้านแบบไทยพวนค่อย ๆ สูญหายและถูกกลืนไปกับสังคมไทยสมัยใหม่ แต่ยังมีกลุ่มคนที่พยายามอนุรักษ์และสืบทอดประวัติความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรมของคนพวนในพื้นที่ของนครนายกเอาไว้ มีการจัดตั้งวัดฝั่งคลองเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ขึ้นเพื่อจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับไทยพวน มีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของชุมชนภายในพิพิธภัณฑ์ประกอบด้วยพื้นที่ใช้งาน 3 ส่วนหลัก คือ พื้นที่จัดแสดง ห้องประชุม และมุมห้องสมุด ซึ่งเปิดให้ประชาชนที่สนใจเข้ามาศึกษาค้นคว้า บริเวณส่วนจัดแสดงเป็นห้องโถงยาว มีการจัดแสดง “เสื่อนไทยพวน” เพื่อจัดแสดงเกี่ยวกับแบบบ้าน เครื่องมือที่ใช้ใช้ภายในครัวเรือน ในส่วนของนิทรรศการและข้าวของต่าง ๆ มีการจัดแสดงในหัวเรื่อง “อยู่ดี กินดี มีสุข สวยงาม” ความหมายของหัวเรื่องได้กล่าวถึงการนำเสนอวิถีชีวิตของไทยพวนตั้งแต่ การสร้างบ้าน ที่อยู่อาศัย หมายถึงอยู่ดี, การทำมาหากิน อาหาร หมายถึง กินดี, การละเล่นนางด้ง นางสุม การร้องรำทำเพลง หมายถึงการทำชาวบ้านมีสุข และเครื่องแต่งกาย ผ้าทอ ซึ่ง หมายถึงสวยงามผ่านเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น สมุดข่อยโบราณ เครื่องทองเหลือง เขียนหมาก ชัน พาน เครื่องจักสาน กระบุง ตะกร้า ถ้วยชามกระเบื้อง กบไสไม้ ตะเกียง โม่ กระต่ายขูดมะพร้าว ทียบใส่ผ้า เตารีดใส่ถ่าน โอง ไหดินเผา หม้อน้ำดินเผา กี่ทอผ้า เครื่องมือทำนา เครื่องมือจับปลา แคน บั้งชา หม้อกาแฟ โดยในการจัดแสดงส่วนใหญ่จะมีป้ายชื่อเรียกทั้งภาษาไทยและพวน อธิบายถึงวิธีใช้และประโยชน์การใช้งาน มีการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ของทางศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง มีการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ 1. ส่วนจัดนิทรรศการ โดยแสดงองค์ความรู้เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาที่ทรงงานในพื้นที่จังหวัดนครนายก 2. นิทรรศการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จัดแสดงเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนไทยพวนในอำเภอปากพลี 3. นิทรรศการวิถีชีวิต จัดแสดงความเป็นอยู่และประวัติศาสตร์ของจังหวัดและชุมชนโดยจัดแสดงองค์ความรู้ของชุมชนไทยพวนไว้ในห้องพิพิธภัณฑ์

พื้นบ้านไทยพวน ประโยชน์ที่ได้จากการสร้างพิพิธภัณฑ์ของชาวไทยพวนนครนายกนั้น ทำให้เป็นแบบอย่างที่ดีกับชาวไทยพวนในจังหวัดอื่น ๆ อีกทั้งยังเป็นที่สามารถเผยแพร่วัฒนธรรมให้กับชุมชนอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี สำหรับการต่อยอดภูมิปัญญานั้น ควรนำเสนอในรูปแบบออนไลน์เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังสามารถเข้าถึงข้อมูลต่างๆของชาวไทยพวนได้ง่ายขึ้น อีกทั้งยังง่ายต่อการเก็บรักษาและการเผยแพร่ให้สืบต่อได้อย่างยาวนาน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามในด้านปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนประสบความสำเร็จ

ตารางที่ 1 ระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนประสบความสำเร็จ

ปัจจัยที่ทำให้การจัดการ	ระดับความคิดเห็น					Mean	S.D.	แปลผล	อันดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนประสบความสำเร็จ	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)				
1. ความรู้ ความเข้าใจในการจัดการความรู้	86 6.03%	865 60.6%	352 24.68%	120 8.42%	3 0.21%	3.64	0.82	มาก	(2)
2. ภาวะผู้นำ	123 8.62%	251 17.6%	987 69.2%	60 4.2%	5 0.3%	3.70	0.86	มาก	(1)
3. เทคโนโลยีสมัยใหม่	61 4.27%	986 69.14%	242 16.97%	120 0.84%	17 1.19%	3.52	0.93	มาก	(3)
รวม						3.62	0.87	มาก	

จากตาราง 1 แสดงจำนวน(ความถี่) ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนประสบความสำเร็จ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นด้านปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนประสบความสำเร็จโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.62 (S.D = 0.87) เมื่อพิจารณารายชื่อพบว่าระดับความคิดเห็นมาก มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.5 – 3.7 โดยเรียงลำดับความคิดเห็นจากค่าเฉลี่ยมากที่สุดไปหาค่าน้อยที่สุด ดังนี้ ภาวะผู้นำ มีค่าเฉลี่ย 3.7 (S.D = 0.86) ความรู้ ความเข้าใจในการจัดการความรู้ มีค่าเฉลี่ย 3.64 (S.D =0.82) เทคโนโลยีสมัยใหม่ มีค่าเฉลี่ย 3.52 (S.D =0.93)

จากข้อมูลข้างต้นทำให้ทราบว่าปัจจัยทางด้านภาวะผู้นำมีผลต่อการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนประสบความสำเร็จมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

เพื่อตอบปัญหาของงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ผู้ทรงภูมิปัญญาการทอผ้าไทยพวนได้สั่งสมประสบการณ์จากการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าจากบรรพบุรุษและเรียนรู้อาจากรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งได้เล็งเห็นถึงคุณค่าในความงามของผ้าที่ทอและต้องการอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาของชาวไทยพวนจากนั้นจึงได้รวมตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มทอผ้าไทยพวนขึ้น ที่อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก โดยมีวัตถุประสงค์รวมกันในการอนุรักษ์สืบทอด และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไทยพวนให้คงอยู่และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง และยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น จังหวัดนครนายก สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานสหกรณ์จังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด อย่างเต็มที่

สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยของ อำนวย จันเงิน (2536) โดยสรุปไว้ว่าครอบครัวที่ประกอบด้วย แม่ ยาย และญาติพี่น้องเป็นผู้ผลักดันทำให้เห็นหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจให้ทำตาม จากการเรียนรู้ โดยการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และยังคงสอดคล้องกับที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) ที่ได้เสนอว่า การถ่ายทอดและการสืบทอดภูมิปัญญาไทยในอดีตและในปัจจุบันมีลักษณะหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ 1) ครอบครัว 2) วัดและชุมชน โดยจัดทำเป็นลานกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมทางศาสนา3) องค์กรชุมชนและเครือข่ายเป็นศูนย์การเรียนรู้ใหม่ของชุมชนจึงเกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการการเรียนรู้ชุมชนเกิดองค์กรที่สมาชิกรวมตัวกันเพื่อเรียนรู้และจัดการทรัพยากร เกิดเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามประเด็น ตามความสนใจ ตามลักษณะของปัญหาตามศักยภาพของพื้นที่แต่ละแห่งในเรื่องของการถ่ายทอดความรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้จากผู้ทรงภูมิปัญญาการทอผ้าด้วยกระบวนการสืบทอดผ่านทางครอบครัว

ในเรื่องของแรงจูงใจของการสร้างความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยพวนของเยาวชนรุ่นหลังที่ได้รับการสืบทอดจากครอบครัวนั้น ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของกานดา เตชะชั้นหมาก (2553) ที่กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ การทอดผ้ามัดหมี่ของผู้ทรงภูมิปัญญาการทอดผ้ามัดหมี่เกิดจากมูลเหตุจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ : ผ่านระบบครอบครัวและชุมชนผู้สอน วิธีการพัฒนา : สาธิต สั่งสอน บอกเล่าแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ รับจากราชการ ลองผิดลองถูก เมื่อเยาวชนสนใจทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า วิธีการเรียนรู้ และการสืบทอดภูมิปัญญาการทอดผ้าของผู้ทรงภูมิปัญญาชาวไทยพวน คือ การสร้างศูนย์การเรียนรู้ การสร้างพิพิธภัณฑ์ เพื่อใช้สำหรับสาธิตวิธีการ การสั่งสอน การบอกเล่า การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกันและการสร้างเงื่อนไขที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอดผ้าชาวไทยพวนประสบความสำเร็จ

สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยของ เอื้อมพร หลินเจริญ(2554) ในเรื่องของการพัฒนารูปแบบจัดกระบวนการเรียนรู้ การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำความรู้พื้นฐานทางด้านกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ โดยผลการศึกษาพบว่า รูปแบบจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย 9 ขั้นตอน ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม ผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ พบว่า รูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ตามสาระวิชา และมีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีทักษะในการสืบค้นหาความรู้ และสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1) จัดกระบวนการ การสร้างกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ส่งเสริมกิจกรรมให้กับโรงเรียนในท้องถิ่น และต่างถิ่นการจัดตั้งกลุ่มสัมมนาการเผยแพร่ผ่านสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์
- 2) การจัดระบบการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอดผ้ามัดหมี่ของชาวไทยพวนผ่านทางโปรแกรมคอมพิวเตอร์ในด้านต่างๆเช่น วิถีชีวิตท้องถิ่นชาวไทยพวนพื้นฐานความรู้ในการประยุกต์ใช้วิถีชีวิตในปัจจุบันและอนาคตแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน
- 3) นำภูมิปัญญาไปพัฒนาสินค้าและบริการ (OTOP) หรือพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน

4) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับข้อมูลทางการบริหารจัดการความรู้ในแง่มุมมองอื่นๆ เช่น เพิ่มตัวแปรมากขึ้น หรือเปลี่ยนพื้นที่ในการเก็บแบบสอบถาม เพื่อให้ได้คำตอบที่สามารถครอบคลุมกับการบริหารจัดการความรู้ได้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กานดา เตชะชั้นหมาก.(2553). กระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ ของผู้ทรงภูมิปัญญาไทยพวนบ้านหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
- กองวิชาการและแผนงาน.(2564). *ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น*. ปีงบประมาณ 2564 เทศบาลอ้อมน้อย อำเภอกระทุ่มแบน จ.สมุทรสาคร. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2565, จาก <http://www.omnoi.go.th/> คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *รายงานการวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
- ชมพู เนินหาด,สุชาดา นิวัฒน์นากุล,ปาลีธัญญา สุสิริสวัสดิ์. (2561). การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาต้นพัฒนางานอย่างสร้างสรรค์:กรณีศึกษาบุคลากรสายสนับสนุนวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี*, 29 (2), 217-230
- ปาริชาติ คุณปลื้ม และรัตยา ไสววรรณปรีชา. (2559). การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี*, 12(6), 89-97.
- พนารัตน์ เดชกุลทอง. (2560). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ต.นาเสียว อ.เมือง จ.ชัยภูมิ*. การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 4 วันที่ 10 มีนาคม 2560 มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- สาวิตรี สุวรรณสถิต. (2550). *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 21 ศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองของไทยในปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.
- อำนาจ จันเงิน. (2536). *แสงดา บันลือธี ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะ (การทอผ้า) พุทธศักราช 2529*. กรุงเทพฯ: บ.อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- อุดม สมพร. (2550). *ผ้าจากไทยวน ราชบุรี*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์
- เอี่ยมพร หลินเจริญ. (2554). *การพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น*. พิษณุโลก. มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Neuman, W. L. (2006). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. 6th ed.
Boston: Pearson.